

Politiavhør av mistenkte barn under 15 år

Førsteamanuensis Inger Marie Holm og ph.d. Ioanna Dallari Jacobsen

Inger Marie Holm, master i rettsvitenskap, UiT høsten 2022, ph.d. i sosiologi, UiT 2012, førsteamanuensis ved UiT, Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU Nord).

inger.m.holm@uit.no

Ioanna Dallari Jacobsen, master i rettsvitenskap, UiT våren 2023, ph.d. i odontologi, UiT 2018.

ija005@post.uit.no

Sammendrag

Mistenkte barn avhøres etter de samme reglene som voksne, og det foreligger ingen krav til særlig kompetanse hos avhører. Det er per i dag ikke utviklet et tilpasset system for mistenkte barn under kriminell lavalder i politiavhør. Disse faktorer kan lede til en risiko for at barnas rettssikkerhet potensielt settes i fare. Med utgangspunkt i gjeldende rett drøftes hvorvidt det gjelder særregler ved avhør av barn under 15 år. I lys av dette, og ved å anvende rettspolitisk metode, presenteres konkrete anbefalinger for regulering av avhør av mistenkte barn under 15 år.

Nøkkelord

politiavhør, mistenkte barn, kriminell lavalder, straffeprosessloven, suggestibilitet, rettssikkerhet, selvinkriminering

Innledning

Tema for artikkelen¹ er politiavhør av barn under 15 år som er mistenkt eller siktet i en straffesak.² Følgelig er det politiavhør som ledd i etterforskning, regulert i straffeprosessloven³ (strpl.) § 224 annet og tredje ledd, som er artikkelens fokus.⁴ Et klart utgangspunkt i norsk straffeprosess er at det ikke skilles mellom voksne og barn. Mistenkte barn avhøres etter de samme bestemmelser som voksne, med mindre de er vitner eller fornærmede.⁵

Både i forkant av og i kjølvannet av renvaskingen av de tre guttene i Silje-saken⁶ har temaet «rettssikkerhet i avhørssituasjonen for mistenkte barn» vært gjenstand for omfattende drøftinger i juridiske fagmiljøer i Norge. I henhold til påtegning fra Trøndelag statsadvokatembeter 13.12.22 ble det besluttet at saken skulle undergis ny etterforskning.⁷ Etter at Statsadvokaten i Trøndelag i februar 2023 konkluderte med at man ikke har kunnet stadfeste hvem som påførte Silje dødelig vold i 1994, at uskyldspresumsjonen står sentralt, og at de tre guttene er å anse som uskyldige i å ha tatt livet av Silje, har temaet fått fornyet aktualitet.⁸

Under den nye etterforskningen ble det blant annet avdekket at femåringen ikke hadde forsvarerbistand under avhør i 1994.⁹ Femåringen var åpenbart selv ikke i stand til å vurdere spørsmålet om advokatbistand, og var følgelig avhengig av voksnes håndtering av saken. Det kan dermed reises spørsmål om hva som var de bakenforliggende faktorer som ledet til at et fem år gammelt barn, mistenkt for å ha begått drap, ikke hadde forsvarer til stede under avhør i en sak av en så alvorlig karakter. En mulig hypotese, som ble reist i den gjenopptatte saken, kan være «en

¹ Artikkelen bygger på masteravhandlingen «Politiavhør av mistenkte barn under 15 år» av Inger Marie Holm og Ioanna Dallari Jacobsen, Juridisk fakultet ved UiT Norges arktiske universitet, sensurert i januar 2023: [Munin: Politiavhør av mistenkte barn under 15 år \(uit.no\)](#).

² I det videre benyttes «mistenkte» som uttrykk for både mistenkte og siktede under 15 år. Dette fordi mistenktes og siktetes prosessuelle stilling i mange tilfeller er likestilt, samt at rettighetene etter straffeprosessloven som hovedregel inntreffer allerede når vedkommende er mistenkt, jf. NOU 2016: 24 Ny straffelov kapittel 9.2.7 (s. 207).

³ Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven).

⁴ Straksavhør (avhør på stedet) og samtaler som gjennomføres av politiet etter politiloven § 13 fjerde og femte ledd, tematiseres ikke i det videre.

⁵ Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven – strpl.) §§ 239 flg.

⁶ Trøndelag Statsadvokatembeter, påtegningsark datert 17/2/2023 15615558 4011/21-118/PMS001.

⁷ Trøndelag Statsadvokatembeter, påtegningsark datert 17/2/2023 15615558 4011/21-118/PMS001.

⁸ Ibid.

⁹ Politiledelsen bestemte at femåringen ikke trengte advokat – NRK Dokumentar. [Lest på nettstedet linket i fotnoten, 08.02.23.]

uklar og glidende overgang» mellom avhør av gutten med status som vitne og med status som mistenkt.

En utvikling etter henleggelsen i februar 2023 er at to av guttene i saken én måned senere, i mars, klaget Statsadvokatens avgjørelse inn for Riksadvokaten med krav om endring av henleggelseskode, fra «mindreårighet» til «intet straffbart forhold bevist». Vanligvis er det fornærmede som påklager et vedtak om å henlegge en sak. Siktede, slik som i Silje-saken, kan imidlertid ha interesse i å påklage henleggesgrunnen.¹⁰ Saken er per juni 2023 fortsatt under etterforskning hos Trøndelag statsadvokatembeter. Så snart etterforskningen er avsluttet, blir saken oversendt til Riksadvokaten på ny.¹¹

Snart tretti år etter Silje-saken er det fortsatt en risiko for at barn kan komme i lignende situasjoner som de tre mindreårige guttene.¹² Årsaken er at Norge har et strafferettssystem som ikke i tilstrekkelig grad ivaretar mistenkte barns rettigheter på samme måte som fornærmede barns.¹³ I kjølvannet av Silje-sakens fornyede aktualitet, og med utgangspunkt i funn fra vår masteravhandling, er formålet med artikkelen å problematisere dagens praksis for avhør av mistenkte barn. Hvorvidt rammene for gjennomføring av politiavhør regulert i straffeprosessloven (strpl.) kapittel 18 er tilpasset barn, skal vurderes opp mot yngre barns sårbarhet knyttet til manglende forutsetninger for å forstå en avhørssituasjon og avhørets konsekvenser,¹⁴ herunder risiko for suggestibilitet og falske tilståelser.¹⁵

Det søkes videre å avklare en eventuell nedre aldersgrense for avhør, og om enkelte situasjoner er av en slik karakter at barn verken kan eller bør avhøres. Hvorvidt det er behov for en lovhjemlet rett for mistenkte barn til offentlig oppnevnt forsvarer i avhørssituasjoner utover «særlige grunner» hjemlet i strpl. § 100 annet ledd, omtales også.

¹⁰ Karnov Lovkommentar til straffeprosessloven § 59a, Frøberg mfl. 3.11.21

¹¹ Orientering per e-post 23. juni 2023 fra statsadvokat Per Morten Schjetne, Den høyere påtalemyndighet, Trøndelag statsadvokatembeter.

¹² «Nyhetsmorgen» 20. februar 2023 kl. 07.15, 49 minutter ut i sendingen: Nyhetsmorgen – TV – I dag – Nyhetsmorgen – NRK TV.

¹³ Rachlew, Asbjørn (2022), «Avhør av mistenkte barn: Silje Saken – en kritisk analyse», kapittel VI, s. 125, *PHS Forskning* 2022:2.

¹⁴ Redlich, Allison D., Tina Zottoli og Tarika Daftary-Kapur (2019), «Juvenile Justice and Plea Bargaining», i Vanessa A. Edkins & Alison D. Redlich (Red.), *A System of Pleas Social Science's Contributions to the Real Legal System*, s. 107–131.

¹⁵ Grisso, Thomas mfl. (2003), «Juveniles' competence to stand trial: A comparison of adolescents' and adults' capacities as trial defendants», *Law and Human Behavior*, August 2003 27 (4): 333–363.

Avslutningsvis argumenterer vi rettspolitisk for at straffeprosessloven bør endres slik at følgende formaliseres i loven: at avhør av barn som mistenkes for å ha begått kriminalitet over en viss alvorlighetsterskel, sikres offentlig oppnevnt tilstedeværende forsvarer fra første avhør, og at mistenkte barn sikres avhør gjennomført av politi med spesialkompetanse på avhør av barn i konflikt med loven.

Behov for nye retningslinjer for avhør av mistenkte barn

I 2019 gav Politidirektoratet og Riksadvokatembetet den nasjonale faggruppen for avhør i oppdrag å utarbeide forslag til *retningslinjer for avhør av mistenkte barn* og andre sårbare mistenkte.¹⁶ Oppdraget ble gitt fordi det ikke eksisterer oppdaterte lover, forskrifter eller retningslinjer for hvordan avhør av mistenkte barn skal gjennomføres. Nødvendigheten av nye retningslinjer er begrunnet i at det i Norge ikke er utviklet et tilpasset system for barn i avhørssituasjoner.¹⁷ Endelig forslag til ny retningslinje er per august 2023 til vurdering hos Riksadvokaten. Behovet for å styrke mistenkte barns rettssikkerhet i avhørssituasjoner er også reist av Asbjørn Rachlew.¹⁸ Temaet fikk særlig aktualitet ettersom Rachlew, på oppdrag fra Riksadvokaten, utarbeidet en *sakkyndig rapport* om avhørene og etterforskningen i Silje-saken. Konklusjonen var at det ikke var bevist utover enhver tvil at guttene var skyldige.¹⁹

Barns erfaringer med politiavhør er at de kan oppleves som skremmende.²⁰ Følgelig kan et mer egnet avhørssystem for yngre mennesker bidra til bedre ivaretagelse av mistenkte barn i politiavhør.²¹ Til tross for at Norge er kommet langt i utviklingen av avhørsmetodikk, er mistenkte

¹⁶ Nasjonal faggruppe for avhør: beskrevet i høringssvar fra Kripos i NOU 2017: 11 Bedre bistand. Bedre beredskap, s. 28, fotnote 84: [Mottakers navn \(politiet.no\)](https://www.politiet.no). Det fremkommer i høringssvaret at nasjonale faggrupper består av representanter fra kompetansemiljøer fra distrikter, særorgan og påtalemyndigheten. [Lest på nettstedet linket i fotnoten 10.10.22.]

¹⁷ Larsen, «Rettigheter for barn i konflikt med loven», i Njål Høstmælingen, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.) (2020), *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*, s. 163, 4. utgave, Universitetsforlaget.

¹⁸ Rachlew, Asbjørn (2022), «Avhør av mistenkte barn: Silje-saken - en kritisk analyse», kapittel VI, s. 125, *PHS Forskning* 2022:2.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Larsen, «Rettigheter for barn i konflikt med loven», i Njål Høstmælingen, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.) (2020), *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*, s. 163, 4. utgave, Universitetsforlaget.

²¹ Ibid.

barn oversett i det norske rettssystemet.²² Barns rettssikkerhet må styrkes, og internasjonale forpliktelser bør implementeres i norsk regelverk.²³

At fagmiljøer er omforent om de utfordringer som knytter seg til juridiske implikasjoner rundt avhør av barn, har også sin forankring i at det på Politihøgskolens forskningskonferanse i juni 2022²⁴ ble satt særlig fokus på politiets møter med barn som mistenkt. I en nyhets sak publisert i Politiform i mai 2022²⁵ uttrykte Elin Aune Jordet i Kripos følgende: «I tillegg til at det per i dag ikke eksisterer oppdaterte lover, egne forskrifter eller retningslinjer for hvordan avhørene av de mistenkte barna skal gjennomføres, foreligger det heller ingen krav til kompetanse, verken hos avhører eller andre aktører. Dette gjelder også i de alvorligste sakene.»

I avhørssituasjoner med mistenkte barn er det nødvendig å være oppmerksom på den risikofaktor knyttet til at barn kan være særlig sårbare for suggestibilitet. Ifølge Oxburgh styrkes denne sårbarheten i avhørssituasjoner der avhøreren har en slik autoritet at den avhørte nærmest føler seg tvunget til å akseptere svaret som avhøreren ønsker.²⁶ En politibetjent kan ha en autoritet som kan gi en slik påvirkning på barnet. Barn kan i slike situasjoner være spesielt påvirkelige, særlig dersom de ikke har hendelsen klart for seg.²⁷ Det er videre viktig å være oppmerksom på at i avhørssituasjoner uten forsvarer som ivaretar interessene til mistenkte, men der foreldre er til stede, vil også foreldre kunne oppleves som en autoritet av barnet, som vil kunne påvirke avhøret i en uheldig retning for barnet. En forelder er ofte en person som barnet har tillit til, og som i en avhørssituasjon dermed blir en ytterligere sårbarhetsfaktor som det bør tas hensyn til. Granhag

²² Buseth, Sigrid (2021), «Mistenkte barns rettssikkerhet må styrkes», fagartikkel i Politiform: <https://www.politiforum.no/avhor/mistenkte-barn-rettssikkerhet-ma-styrkes/220450> (hentet 10.08.22).

²³ Buseth, Sigrid (2020), «En studie av 15 år gamle barn og deres forståelse av mistenktes rettigheter i politiavhør. Man vil jo liksom på en måte være ordentlig og skikkelig voksen og sånn», s. 72. Erfaringsbasert master i etterforskning, Politihøgskolen: [master_Buseth.pdf \(unit.no\)](#) (hentet 10.08.22).

²⁴ Politiform 12. mai 2022: [Politihøgskolens Forskningskonferanse: Mener mistenkte barn faller mellom to stoler \(politiform.no\)](#) (hentet 14.08.22).

²⁵ Ibid.

²⁶ Oxburgh, Gavin, Trond Myklebust (editor), Tim Grant & Rebecca Milne (editor) (2015), *Communication in investigative and legal contexts: Integrated approaches from psychology, linguistics and law enforcement*, s. 64, Chichester: WILEY Blackwell.

²⁷ Oxburgh, Gavin, Trond Myklebust (editor), Tim Grant and Rebecca Milne (editor) (2015), *Communication in investigative and legal contexts: Integrated approaches from psychology, linguistics and law enforcement*, s. 71, Chichester: WILEY Blackwell.

mfl.²⁸ avdekket barns sårbarhet for foreldres påvirkning i en vitnepsykologistudie i kjølvannet av drapet på den svenske utenriksministeren Anna Lindh i 2003.²⁹

Avhør av mistenkte barn står følgelig i en annen rettsstilling enn avhør av barn som fornærmede og vitner, hvor det eksisterer et oppdatert lovverk regulert i strpl. §§ 239 flg., i tillegg til forskrifter, direktiver samt krav til kompetanse hos avhører og avhørsleder. Tilrettelagte avhør gjennomføres dessuten på barnehus jf. strpl. § 239 bokstav f, mens mistenkte barn ikke har lovfestede rettigheter for hvor avhør skal gjennomføres. Ulf Stridbeck, professor i strafferett, problematiserer mangelen på en særskilt regulering for avhør av mistenkte barn under 15 år. Han argumenterer med at denne mangelen leder til ulik behandling av unge mennesker, alt etter om de avhøres som mistenkte eller som vitner, jf. strpl. § 239. Slik forskjellsbehandling av barn er ifølge Stridbeck uheldig. Som et eksempel fra Oslo blir mistenkte barn under 15 år tatt inn til avhørsrom på politihuset på Grønland, mens de tillagte vitnene møter opp på et barnehus, der alle rom og fasiliteter er tilpasset barn.³⁰ På barnehuset blir de mindreårige vitnene ivaretatt av terapeuter, mens de mindreårige mistenkte på politihuset håndteres av politifolk.³¹

Om strpl. § 239 bokstav f som gjelder barnehus, påpeker Stridbeck videre at i tillegg til at barnehusenes interiør og fasiliteter er tilpasset barn, blant annet ved tilstedeværende psykologer og representanter fra barnevernet, vektlegges også stor grad av tverrfaglighet. Formålet med en slik helhetlig organisering er å tilrettelegge for en best mulig prosess. Barnet som skal *vitne* i en sak, forberedes til samtale, blir møtt med omsorg og kompetanse, hvilket er en innovasjon som er svært viktig. Men det er uheldig at de *mistenkte* barna ikke er velkomne.³² Samtidig minner Stridbeck om at systemet rundt barnehus er bygd opp for å trygge barn til å «fortelle mest mulig», som jo ikke blir en riktig innretning for mistenkte barn, som skal ha et vern mot selvinkriminering.³³ En utfordring i den sammenheng kan være at i de tilfeller foreldre eller

²⁸ Granhag, Ask, Rebelius, Öhman & Giolla (2013), «'I saw the man who killed Anna Lindh!' An archival study of witnesses' offender descriptions», *Psychology, crime & law*, 19 (10), 921–931, s. 921, s. 928.

²⁹ Granhag, Ask, Rebelius, Öhman & Giolla (2013), «'I saw the man who killed Anna Lindh!' An archival study of witnesses' offender descriptions», *Psychology, crime & law*, 19 (10), 921–931, s. 921.

³⁰ Stridbeck, Ulf (2022), «Politi- og påtalerett, UiO: Avhør og vitnepsykologi», digital forelesning 27.10.22, UiO.

³¹ Ibid.

³² Ibid.

³³ Ibid.

foresatte er til stede under politiavhør av mistenkte barn, kan en generell høy tillit til politiet i den voksne befolkningen³⁴ lede til at foreldre oppfordrer mistenkte barn til å «snakke åpent til politiet» eller avstå fra advokatbistand, med påfølgende risiko for selvinkriminering. Ved fravær av forsvarer i slike tilfeller vil sannsynligheten for rettssikkerhetsbrudd kunne øke betydelig.

Ifølge Sandberg (2020) er flere fagmiljø oppmerksomme på at mindreårige mistenkte enkelte steder får gjennomført avhør på barnehusene, men at dette praktiseres *ulikt* mellom politidistriktene. Det er et ønske fra faglig hold om at avhør av mistenkte og tiltalte barn formaliseres, slik at *alle barn* tilbys så like rammevilkår som mulig i avhørssituasjoner.³⁵

Nasjonal rett om politiavhør av mistenkte barn under 15 år

Utgangspunktet for mistenkt-vurderingen er at man skal vurderes som mistenkt når politiet har en konkret mistanke rettet mot noen og har innrettet etterforskning mot vedkommende.³⁶

Det er i den forbindelse verdt å merke seg at til tross for at «mistenkt» anvendes gjennomgående i straffeprosessloven, har loven ingen regel for når noen blir mistenkt i en straffesak, dette i motsetning til begrepet «siktet».

Straffeprosessloven § 224 er det primære rettsgrunnlaget for etterforskning, herunder politiavhør av mistenkte barn under 15 år. I § 224 annet ledd reguleres politiavhør for mindreårige mellom 12 og 15 år, og avhøret iverksettes innenfor rammene av etterforskningsplikten som politiet har for barn i denne alderskategori. Tredje ledd angir kan-regelen for politiavhør av mistenkte barn under 12 år. Etterforskning er en formålsstyrt virksomhet. Formålet med etterforskning av barn under 15 år kan forstås ut fra ordlyden i strpl. § 226 bokstav c (å avverge eller stanse straffbare handlinger), bokstav d (fullbyrding av straff og andre reaksjoner, eksempelvis inndragning), bokstav e (å tjene som forberedelse for barneverntjenestens behandling av spørsmålet om det skal sette i verk tiltak

³⁴ Public, «Politiets innbyggerundersøkelse 2021»: www.politiet.no. [Lest på nettstedet linket i fotnoten 09.02.23.]

³⁵ Sandberg, «Barns rett til å bli hørt», i Njål Høstmælingen, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg (red.) (2020), *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*, «Rettigheter for barn i konflikt med loven», s. 117. 4. utgave, Universitetsforlaget.

³⁶ Auglend, Ragnar L, Henry John Mæland og Knut Røsandhaug (1998), *Politirett*, s. 500, 1. utg., Oslo: Ad Notam Gyldendal.

etter barnevernloven) og bokstav f (å skaffe til veie de nødvendige opplysninger slik at saker som gjelder kriminelle handlinger, overføres til behandling i konfliktråd), jf. strpl. § 226 første ledd.

Til tross for at *formålet* med etterforskningen, herunder avhør av barn under den kriminelle lavalder, fremgår ganske klart, fremkommer ikke formålets *legitimering* like tydelig etter ordlyden. Selv om etterforskningens ulike *formål* kan leses ut av strpl. § 226 bokstav a–f, går det likevel ikke klart frem av lovteksten at de nevnte vilkår er *legitime* for barn under 15 år. Formålet med etterforskningen må klargjøres ved hjelp av andre rettskilder. Iverksetting av en etterforskning rettet mot en enkeltperson kan, etter omstendighetene, være et inngripende tiltak som kan få konsekvenser for den som rammes,³⁷ og kan bli særlig traumatiserende for et barn. Å sette i gang etterforskning, herunder politiavhør, er et resultat av en skjønnsmessig vurdering av vilkårene etter § 224 første ledd, der sannsynlighet, proporsjonalitet (forholdsmessighet) og saklighet bør vurderes.³⁸ Den oppfatning som ansvarlig myndighet har av etterforskningens formål i den enkelte sak, vil som hovedregel være avgjørende.³⁹

Ettersom annen virksomhet enn etterforskning har en sentral plass i politiets arbeid, kan dette lede til avgrensingsproblemer hva angår å definere «etterforskningsformål».⁴⁰ Med «annen virksomhet» menes blant annet kriminalitetsforebygging. Etter nærpolitireformen av 2015 ble det lagt opp til at politiet i større grad enn tidligere skulle konsentrere seg om forebygging, beredskap og straffesaksbehandling.⁴¹ En forståelse av at politiets primære strategi er kriminalitetsforebygging, følger videre av politiloven § 1 annet ledd.⁴²

I forarbeidene uttrykkes at det ikke kan være et formål i seg selv å avdekke hvem som har begått en straffbar handling, når det ikke er tale om straffesak, for eksempel ved foreldelse: «Det kan nok tenkes at en oppklaring av saken likevel kan være av offentlig interesse, men når det ikke kan bli

³⁷ RA-1999-3 III 3.

³⁸ Ibid.

³⁹ RA-1999-3 II 1.

⁴⁰ RA-1999-3 II 3.

⁴¹ Prop. 61 LS (2014–2015) s. 39–53, i Ragnar L. Auglend og John Henry Mæland, *Politirett*, Oslo: Gyldendal juridisk, 2016, s. 183.

⁴² Lov 4. august 1995 nr. 53. Politiloven § 1 annet ledd.

tale om straffesak, er det heller ikke aktuelt med etterforskning i straffeprosessuell forstand. Det er ikke påtalemyndighetens sak å sørge for oppklaring i slike tilfeller.»⁴³

Vurderingen ovenfor har relevans hva angår etterforskning av barn under strafferettslig lavalder. Ettersom det ikke kan bli tale om å reise straffesak mot en person under 15 år som mistenkes for å ha begått en ellers straffbar handling, er det et mål å finne frem til det legitime formålet med og begrunnelsen (hensikten) for å gjennomføre avhør av en person under 15 år. Videre reises spørsmål om begrunnelse for å gjennomføre avhør når vedkommende ikke kan straffes. I en avhørssituasjon er det et formål å etterforske en sak; man skal følgelig ikke konstatere straffskyld, og heller ikke på dette tidspunktet *forutsette* at en mistenkt er skyldig. Å fordele skyld er ikke en funksjon som ligger hos politiet. Denne oppgaven ligger hos domstolene, eventuelt hos påtalemyndigheten i form av å gi forelegg.

Etterforskning i *avvergende* virksomhet kommer i forkant av gjerningstidspunktet.⁴⁴ Spørsmålet om å inkludere politiets «avvergende virksomhet» i etterforskningsbegrepet etter straffeprosessloven er behandlet i Ot.prp. nr. 60 (2004–2005).⁴⁵ Den viktigste grunnen for en slik inkludering er nære koblinger mellom politiets undersøkelser og tradisjonell etterforskning, ettersom opplysninger innhentet av politiet i avvergende virksomhet ofte er tatt i bruk i straffeforfølgning.⁴⁶ Grensen for hva som anses som avverging, er også berørt i NOU 2016: 24. Dersom forholdet gjelder innhenting av informasjon om at det er inngått avtale om et lovbrudd, og forsøk på å avverge at selve lovbruddet blir begått, eller forsøk på å avverge nytt lovbrudd etter at lovbruddet er begått, er etterforskning mot mistenkte under den strafferettslige lavalder omfattet i bestemmelsens bokstav c.⁴⁷ Et vilkår for etterforskning i avvergingsøyemed er ifølge forarbeidene at etterforskning iverksettes etter § 224, som krever at det må være «rimelig grunn» til å undersøke

⁴³ NUT 1969:3 Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen.

⁴⁴ NOU 2004: 6 Mellom effektivitet og personvern. Mellom effektivitet og personvern — Politimetoder i forebyggende øyemed, s. 31.

⁴⁵ Ot.prp. nr. 60 (2004–2005) Om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven (romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet, s. 151.

⁴⁶ NOU 2016: 24 Ny straffeprosesslov, s. 299.

⁴⁷ Ot.prp. nr. 60 (2004–2005) Om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven (romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet, s. 151.

om det «foreligger» straffbart forhold.⁴⁸ Det uttrykkes imidlertid i forarbeidene at det ikke er aktuelt med etterforskning i straffeprosessuell forstand når det ikke kan bli tale om straffesak,⁴⁹ slik tilfellet er når den mistenkte er under 15 år. Formålet med etterforskning, herunder avhør, vil i et slikt tilfelle neppe være legitimt.

Avhør av barn under 15 år gjennomføres i all hovedsak for å forberede barnevernets behandling, jf. strpl. § 226 bokstav e. Poliets *reaksjonsmuligheter*, som er en konsekvens av bestemmelsene i strpl. § 224, følger blant annet av strpl. § 71 b om *overføring* av saken til barneverntjenesten, strpl. § 222 c som suppleres med pol. § 13 første og fjerde ledd, men også av barnevernsloven (2021) § 6-2 om vedtak om plassering i barnevernsinstitusjon uten samtykke.⁵⁰ Ettersom politiet også har adgang til å etterforske saker mot barn under 12 år, jf. § 224 tredje ledd, er det ikke satt noen nedre grense for overføringsadgangen.⁵¹ Selv om politiet etter strpl. § 71 b har adgang til å *overføre* saken til barnevernet, har ikke politiet kompetanse til å *forberede* saker om *tiltak* i barneverntjenesten.⁵² Det er kun barneverntjenesten som besitter slik kompetanse. For eksempel er det uttrykkelig uttalt i forarbeidene at i de tilfeller politiet overfører saker til barneverntjenesten der barn under 12 år har begått kriminalitet, «blir det enda viktigere at noen har ansvar for videre oppfølging av barnet».⁵³

Forarbeidene har fokusert på forebygging som et formål med avhør av barn, herunder å gi unge et signal om at samfunnet ikke aksepterer lovstridige handlinger, heller ikke begått av barn.⁵⁴ Dette til tross, det er utelukkende barnevernet som kan reagere med tiltak rettet mot barn under 15 år. På

⁴⁸ Ot.prp. nr. 60 (2004–2005) Om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven (romavlytting og bruk av tvangsmidler for å forhindre alvorlig kriminalitet), s. 43–44.

⁴⁹ NUT 1969:3 Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen (Komiteen til revisjon av straffeprosessloven) (Offentlige utredninger) s. 268.

⁵⁰ Matningsdal, Magnus: Lovkommentar, Bekreftet à jour per 1. januar 2023, ajourført versjon av straffeloven 2005, *Juridika* [hentet 29.05.23].

⁵¹ Ot.prp. nr. 106 (2001–2002) Om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven m.m. (lovtiltak mot barne- og ungdomskriminalitet), s. 53.

⁵² Masteravhandlingen «Politiavhør av mistenkte barn under 15 år» av Inger Marie Holm og Ioanna Dallari Jacobsen, Juridisk fakultet ved UiT Norges arktiske universitet. Sensurert i januar 2023, pkt. 3.3.4: [Munin: Politiavhør av mistenkte barn under 15 år \(uit.no\)](#).

⁵³ Ot.prp. nr. 106 (2001–2002) Om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven m.m. (lovtiltak mot barne- og ungdomskriminalitet), s. 21.

⁵⁴ Innst. O. nr. 37 (2002–2003) Innstilling til Odelstinget fra justiskomiteen, s. 1.

denne bakgrunn kan det derfor knyttes en viss tvil til hvorvidt det blir riktig at politiet skal inn i saken og gjennomføre politiavhør med mistenkte barn, der politiavhøret må forstås som en «forberedende behandling» for barneverntjenestens videre oppfølging.

Det mulig tvilsomme i en slik organisering forsterkes ytterligere all den tid uskyldspresumsjonen setter skranker for at en eventuell kriminell atferd konstateres *før* avhøret starter. Dessuten, idet en sak overføres fra politiet til barneverntjenesten, kan dette medføre langvarige og ikke minst potensielt utilsiktede og negative konsekvenser for barnet og familien, slik eksempelvis guttene og deres familier i Silje-saken har gitt sterkt uttrykk for. Det kan hevdes at selvinkriminerende informasjon som mistenkte barn avgir i politiavhør, kan lede til inngripende tiltak gjennom barneverntjenesten, som kan ha langvarig tap av kontroll over familielivet som konsekvens.

I denne kontekst, og sett i lys av barneperspektivet, oppstår potensielle utfordringer knyttet til at barn under 15 år som mistenkes for å ha begått en kriminell handling, uttaler seg i politiavhør. Selv om Silje-saken er av en spesiell karakter, illustrerer den likevel poenget med den personlige risiko barn i avhør løper ved å uttale seg i saker de ikke har forutsetninger for å ane konsekvensene av. Det kan nok også argumenteres for at omfattende og langvarig oppfølging fra barneverntjenesten for mange vil erfares som å ha et pønalt preg. Dermed kan prinsippet om at barn under kriminell lavalder ikke kan straffes, bli satt på spissen for vedkommende som saken gjelder. I denne sammenheng kan man drøfte hvorvidt kriminalitetsforebyggende samtaler med politiet, jf. politiloven § 13 fjerde, jf. femte ledd, kan ha et mindre pønalt preg enn at saken overføres til barnevernet, jf. strpl. § 71 bokstav b.

Et spørsmål som videre reiser seg, er om ivaretagelse av grunnleggende rettsprinsipper for mistenkte barn etter gjeldende regelverk kan være i fare. Det oppstår også et spørsmål om i hvilken grad prinsippet om den materielle sannhet oppfylles i saker som omhandler mistenkte barn under 15 år, og om reglene om mistenktes rett til å forholde seg taus i politiavhør i realiteten respekteres når den mistenkte er et barn. I en avhørssituasjon skal ikke straffskyld konstateres; følgelig skal det ikke forutsettes at barnet har gjort seg skyldig i en kriminell handling. I praksis ser det dermed ikke ut til at det legitime formålet med avhør oppfylles, hvilket utgjør et rettssikkerhetsproblem for mindreårige mistenkte.

Hva angår nedre aldersgrense for avhør, gir ikke rettskildene informasjon om hvor aldersterskelen skal settes. Hvor unge mistenkte som kan og bør avhøres, synes å avhenge av sakens karakter, herunder hvilke opplysninger man vil forsøke å få frem, og om det ut fra barnets *kognitive utvikling* er noen utsikt til å finne ut av hva som har skjedd, ved å snakke med vedkommende.⁵⁵ Oppsummert er det en del som taler for at gjennomføring av avhør av et barn under strafferettslig lavalder neppe kan tilfredsstille et legitimt formål all den tid uskyldspresumsjonen gjelder, i tillegg til at barn under 15 år ikke kan straffes.

Menneskerettigheter som skranke ved avhør av mistenkte barn under 15 år

De ulike folkerettslige instrumentene som gjelder avhør av mistenkte barn under 15 år, har en solid forankring i norsk rett gjennom Grunnlovens korresponderende menneskerettighetsbestemmelser i kapittel E, samt lovfestede og ulovfestede rettsprinsipper. Menneskerettighetskonvensjonen (EMK) og FNs barnekonvensjon (BK) er inkorporert i norsk lov gjennom menneskerettsloven, og har forrang.⁵⁶ EMK er en internasjonal avtale om beskyttelse av menneskets rettigheter, og inkluderer prinsipper som uskyldspresumsjonen, barns rett til ikke å bidra til egen domfellelse, forbud mot selvinkriminering, barns rett til å uttale seg i alle saker som vedrører dem, barns rett til informasjon om både sak og prosess, barnets beste, retten til forsvarer, trygge omgivelser for mistenkte barn i avhør, herunder rett til å ha foreldre til stede dersom barnet ønsker det, i tillegg til krav om tilstrekkelig kvalifiserte avhørere.

Rettsstilstanden på det straffeprosessuelle området for avhør av mistenkte barn under 15 år ser i det vesentlige ut til å være i henhold til folkeretten på følgende vurderte områder: krav til et visst kognitivt nivå hos mindreårig mistenkt, retten til ikke å uttale seg i avhør, vern mot selvinkriminering, samt retten til offentlig oppnevnt forsvarer i avhør når særlige grunner taler for det (strpl. § 100 annet ledd). Det er imidlertid en del som taler for at norsk rett likevel er i

⁵⁵ Torgersen, Runar (2022), avklaring per e-post den 16.08.22 fra førstestatsadvokat Runar Torgersen ved Riksadvokatembetet. Henvisning til e-post er godkjent av Runar Torgersen 12.12.22.

⁵⁶ Menneskerettsloven § 2 nr. 1 og nr. 4, jf. § 3.

disharmoni med folkeretten hva angår mistenkte barns rett til offentlig oppnevnt forsvarer fra sakens første fase. I internasjonal rett tilrådes det meget tydelig at mistenkte barn under 15 år bør ha forsvarer til stede under politiavhør. Eksempelvis påpekes det i *Dushka mot Ukraina*,⁵⁷ der en mindreårig gutt ble satt i forvaring og avhørt uten advokatbistand eller verge til stede, at avhøring av mindreårige som er siktet for en forbrytelse, *uten bistand fra forsvarer eller foreldre* kan utgjøre umenneskelig og nedverdiggende behandling.

Ettersom det etter norsk rett ikke er et lovkrav etter strpl. § 100 å oppnevne offentlig forsvarer for mistenkte barn under 15 år, praktiseres regelen ulikt mellom politidistriktene i Norge.⁵⁸ Følgen er at det i enkelte politidistrikt eksisterer lokal sedvane for at det alltid oppnevnes offentlig forsvarer dersom mistenkte er under 15 år, mens andre politidistrikt ikke har slike rutiner. Det kan etter dette konstateres en viss utfordring i nasjonal rett på området avhør av mistenkte barn ettersom retten til offentlig oppnevnt forsvarer i politiavhør står svakere i norsk rett enn etter folkeretten.

Rettspolitiske vurderinger av regelen om avhør av mistenkte barn under 15 år

Rettspolitikk knytter seg til vurderinger av verdispørsmål, herunder å drøfte hvorvidt konkrete rettslige løsninger er i samsvar med overordnede mål for et aktuelt område, gjerne med sikte på at argumentasjonen skal inspirere til endring av en regel eller en praksis.⁵⁹

Fra et rettspolitisk ståsted søker vi å besvare følgende spørsmål: Er det legitimt å gjennomføre politiavhør av en person under strafferettslig lavalder som er mistenkt for å ha begått en straffbar handling? Bør det oppstilles en nedre aldersgrense for å gjennomføre politiavhør av barn som mistenkes for et straffbart forhold? Kan offentlig oppnevnt forsvarer til alle mistenkte under 15 år

⁵⁷ *Dushka mot Ukraina*, 29175/04, 03.02.2011.

⁵⁸ Masteravhandlingen «Politiavhør av mistenkte barn under 15 år» av Inger Marie Holm og Ioanna Dallari Jacobsen, Juridisk fakultet ved UiT Norges arktiske universitet. Sensurert i januar 2023, pkt. 4.3.2: [Munin: Politiavhør av mistenkte barn under 15 år \(uit.no\)](#).

⁵⁹ Holmboe, Morten (2016), «En opplyst samtale: Om rettsvitenskapens oppgaver i kriminalpolitikken», *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 103 (2), s. 154–181.

bidra til å ivareta rettssikkerheten til barn i denne aldersgruppen på en bedre måte? Betydningen av likebehandlingsprinsippet skal også drøftes.

Hvorvidt det er legitimt å gjennomføre avhør av mistenkte barn under 15 år, beror på begrunnelsen for regelen om å avhøre barn. Slik det er redegjort for ovenfor, gjennomføres politiavhør av barn hovedsakelig som ledd i *forberedelser* av barnevernets behandling av saken. Dette er neppe et legitimt formål all den tid politiet etter strpl. § 71 bokstav b kun har adgang til å *overføre* saker til barnevernet, ikke til å forberede saker for barnevernet ved å gjennomføre politiavhør av barn. Der avhør gjennomføres med sikte på forebygging, slik at mindreårige kan ledes ut av kriminalitet og inn på «rett spor», er vår rettspolitiske påpekning at på tidspunktet for gjennomføring av avhør er saken i en etterforskningsfase. Følgelig skal straffeskyld ikke konstateres i denne fasen, og en veiledning «ut av kriminalitet og inn på rett spor» blir feilslått. Det legitime formålet er følgelig ikke oppfylt i slike sammenhenger.

Et ønske om å oppklare en alvorlig sak kan være et formål med å avhøre et barn under 15 år, selv om man ikke kan straffe den mindreårige potensielle lovbrøteren. Dette kan være en begrunnelse som kan ha et legitimt og samfunnsmessig viktig formål. En slik begrunnelse er imidlertid ikke konkretisert i gjeldende lovverk, og er heller ikke viet særlig oppmerksomhet i forarbeidene. Det er nok mulig å utlede denne type avhør fra kvalitetsmarkørene som Riksadvokaten oppstiller. En rettspolitisk anbefaling er likevel at lovgiver bør vurdere å angi etterforskning med sikte på oppklaring av kriminalitet begått av barn som ikke kan straffes, som et legitimt formål med etterforskning. Et legitimt formål kan oppnås ved at lovgiver uttrykker dette tydelig, men per i dag foreligger ikke et klart uttrykk fra lovgiver på dette området. Et alternativ til uttrykk i lov er instruks fra Riksadvokaten.

Hva videre angår en eventuell nedre grense for å gjennomføre politiavhør av mistenkte barn under 15 år, følger det implisitt at grensen må settes der barnet kognitivt ikke evner å forstå hva et politiavhør innebærer, og der barnet heller ikke forstår verken kortsiktige eller langsiktige konsekvenser av å forklare seg som mistenkt i en straffesak. For å gjennomføre avhør av et mistenkt barn kreves *informert* samtykke, jf. strpl. § 232 første ledd, herunder å sikre at barnet forstår hva saken i sin helhet gjelder. Barnet skal også forstå sin rett til å nekte å forklare seg i

avhør, i tillegg til at barnet også må forstå at det ikke kan straffes for ikke å snakke sant. Mistenkte barns manglende forståelse av avhørssituasjonen kan utgjøre en betydelig risiko for at mange barn kognitivt ikke klarer å oppfatte at de har en rett til å forholde seg taus. Dette utgjør en rettssikkerhetsrisiko for barnet. Å sette en nedre aldersgrense for avhør av mistenkte barn mener vi, med utgangspunkt i våre analyser, vil kunne bidra til redusert risiko for rettssikkerhetsbrudd begått mot mistenkte barn.

Når det gjelder oppnevning av offentlig forsvarer, er det – i tråd med likebehandlingsprinsippet, som er forankret i både folkerett og nasjonal rett – et rettspolitisk poeng å anmode om at alle mistenkte barn skal ha tilgjengelig offentlig oppnevnt forsvarer allerede fra første avhør hos politiet. Dette bør gjelde uavhengig av om foreldre eller verger er til stede under avhør. Ideelt sett bør det også gjelde uavhengig av alvorlighetsgrad av forbrytelsen som er begått, men i alle fall for alvorlige straffbare handlinger, slik som voldslovbrudd, alvorlige seksuallovbrudd og narkotikakriminalitet. Tilgang til offentlig oppnevnt forsvarer fra sakens start vil kunne øke mistenkte barns rettssikkerhet i avhørssituasjoner. En slik ordning vil i tillegg kunne bidra til en smidigere prosess og kan således virke konfliktforebyggende.

Tilstedeværelse av forsvarer fra første fase kan imidlertid fordre en kostnadskreven vaktordning. Et tyngende argument for en slik løsning, til tross for økte kostnader, er blant annet at flere internasjonale organer har anbefalt at barn bør sikres juridisk hjelp på det offentliges regning fra starten av deres sak.⁶⁰ Fra et ideelt rettspolitisk ståsted er det derfor i denne sammenheng nærliggende å anbefale rett til forsvarer også under straksavhør (på stedet), altså i situasjoner som denne avhandlingens tema er avgrenset mot.

Hva angår utfordringer knyttet til *likebehandling* under politiavhør av mistenkte barn, viser som nevnt våre funn at det er ulik praksis mellom politidistriktene for hvordan avhør organiseres. Det kan føre til at barns rettigheter ikke ivaretas godt nok over hele landet. I noen politidistrikt gjennomføres alle avhør av mistenkte mindreårige på barnehus, mens andre benytter alminnelige avhørsrom på det stedets politistasjon. Eksisterende forskjeller mellom politidistriktene hva angår

⁶⁰ Blant annet CCRC/CC/24 General Comment No 24, 2019, avsnitt 6 (a). Norsk oversettelse: Generell kommentar nr. 24, avsn. 49 og 51.

både avhørsfasiliteter og kompetanse, reiser potensielle utfordringer knyttet til en uensartet og ikke enhetlig praksis, som har en berøringsflate mot likebehandlingsprinsippet.

På denne bakgrunn har juridiske fagmiljø tatt til orde for at praksisen med å avhøre barn på barnehus formaliseres, slik at også mistenkte barn, i likhet med fornærmede barn og barn som vitner, får nedfestet i loven at de som hovedregel skal avhøres på barnehus.⁶¹ Den realitet at avhør av mistenkte barn praktiseres ulikt i politidistriktene, er videre et eksempel på en praksis som ikke er i tråd med generelle kommentarer uttrykt av FNs barnekomité om likebehandling angående «de facto discrimination and disparities, which may be the result of a lack of a consistent policy».⁶² De generelle kommentarene er ikke rettslig bindende, men Høyesterett har i en rekke saker lagt til grunn at General Comments fra barnekomiteén er en relevant rettskilde når innholdet av konvensjonsforpliktelsene skal fastlegges.⁶³

Et rettspolitisk poeng er at det (jf. likebehandlingsprinsippet) bør være lik praksis i politidistriktene når det gjelder avhør av mistenkte barn på barnehus. Alle mistenkte barn vil være i behov av tverrfaglig sammensatte team, slik det er organisert på Statens barnehus. En alternativ praksis kan være at hver politistasjon rettslig forpliktes til å stille et tilrettelagt avhørsrom for mistenkte barn til disposisjon. En slik løsning kan være hensiktsmessig med henblikk på geografiske utfordringer som lang transportvei til barnehus, og vil følgelig sikre likebehandling og skåne barn for belastende reiser.

Til sist bør alle politistasjoner ha tilgang til avhører med særlig kompetanse på avhør av mistenkte barn, og som benytter en egnet avhørsmodell der vern mot selvinkriminering tematiseres særskilt, og på en alderstilpasset måte. Som tidligere påpekt er det en forutsetning for avhør at det mistenkte barnet opplyses om sine rettigheter på en måte barnet forstår, at vedkommende barn også forstår hva et avhør er, samt avhørets mulige konsekvenser på kort og lengre sikt.

⁶¹ Masteravhandlingen «Politiavhør av mistenkte barn under 15 år» av Inger Marie Holm og Ioanna Dallari Jacobsen, Juridisk fakultet ved UiT Norges arktiske universitet. Sensurert i januar 2023, pkt. 4.3.2: [Munin: Politiavhør av mistenkte barn under 15 år \(uit.no\)](#).

⁶² General Comment No. 10 (2007): Children's rights in juvenile justice, paragraph 6.

⁶³ HR-2018-2096-A avsnitt 14, HR-2020-661-S) avsnitt 80.

Praktiske anbefalinger

Med utgangspunkt i våre funn⁶⁴ følger konkrete anbefalinger knyttet til juridisk forankring og praktisk organisering av avhør av mistenkte barn under 15 år:

1: Mistenkte barn skal så langt det er mulig, ha offentlig oppnevnt forsvarer fra starten av sin sak, og allerede fra første avhør.

2: Avhør av mistenkte barn bør så langt det er mulig, gjennomføres i tilpassede avhørsrom, enten på barnehus eller på politistasjonen. Forholdsmessighetsvurderinger knyttet til eksempelvis reisevei til nærmeste barnehus og helsemessige forhold ved barnet bør være en del av vurderingen.

3: Barnet bør høres før varsling av foresatt/verge.

4: Politiavhør med mistenkte barn skal så langt det er mulig, og i alle fall i alvorlige saker som eksempelvis vold, seksuallovbrudd og narkotikaforbrytelser, gjennomføres av spesialist med formalkompetanse på å gjennomføre avhør med mistenkte barn, og som benytter en adekvat avhørsmodell utviklet for barn i sårbare situasjoner, tilpasset barnets alder og modenhet.

5: Mistenkte mindreårige skal på barnets foretrukne språk, tilpasset barnets alder og modenhet, ha informasjon om politiavhøret og dets mulige konsekvenser.

6: All muntlig og skriftlig informasjon som skal formidles til barnet i forbindelse med politiavhøret og den videre rettsprosessen, skal være tilpasset barnets alder og modenhet. Barnets rett til å forholde seg taus under avhør må uttrykkes med særlig tydelighet, og avhører bør forsikre seg om at barnet har forstått denne rettigheten før avhøret starter. Ord som for eksempel «skadefølge»,

⁶⁴ ICCRC/CC/24 General Comment No 24, 2019, avsnitt 30: «The Committee recommends that those States parties that limit the applicability of their child justice system to children under the age of 16 years (or lower), or that allow by way of exception that certain children are treated as adult offenders (for example, because of the offence category), change their laws to ensure a non-discriminatory full application of their child justice system to all persons below the age of 18 years at the time of the offence (see also general comment No. 20, para. 88).»

«skadepotensial», «mistenkt», «siktet», «selvinkriminering» og annen juridisk terminologi må «oversettes» til ord som barnet kan forstå.

Til sist tar vi til orde for en tydelig stadfesting av at forholdsmessighetsprinsippet, som et ufravikelig grunnprinsipp for all myndighetsutøvelse, også anvendes i situasjoner der mistenkte barn avhøres av politi. Eksempelvis ved å sørge for proporsjonal tilstedeværelse av personell i avhørsrommet, slik at situasjonen oppleves som minst mulig skremmende for sårbare barn, som ikke nødvendigvis har en adekvat oppfatning av hvilke konsekvenser et avhør hos politiet kan medføre.

Avslutningsvis er vår ambisjon at anbefalingene skal være et bidrag i den pågående diskursen om avhør av mistenkte barn. Det er et siktemål at artikkelen kan være en inspirasjon i et mulig arbeid med konkrete lovendringer, der mistenkte barn i avhørssituasjoner i fremtiden møtes med tilrettelagt oppfølging gjennom alle faser i rettsprosessen.

Tusen takk til professor Jon Petter Rui og anonym fagfelle for konstruktive og nyttige innspill i artikkelarbeidet.